

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 34-42.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 34-42.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 34-42.

DOI: 10.59610/bbu4.2024.4.3

Nuriyev Rauf Əflatun oğlu,
doktorant,
Bakı Biznes Universiteti,
E-mail: rauf.nuriyev.1997@mail.ru
© Nuriyev R.Ə., 2024

UOT: 336.71:657

JEL: M41, G21

KOMMERSİYA BANKLARINDA UÇOT VƏ MALİYYƏ HESABATLARININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi kommersiya banklarında uçot sistemi və maliyyə hesabatlarının tərtibi və təqdim olunmasının mövcud metodoloji əsaslarını tədqiq etmək, onların təkmilləşdirilməsi zərurətini nəzəri baxımdan əsaslandırmaq və bu sahədə mövcud boşluqların aradan qaldırılması üçün tətbiqi xarakterli təkliflər irəli sürməkdir.

Tədqiqatın metodologiyası - tədqiqat işində sistemli yanaşma, məntiqi ümumiləşdirmə, analiz metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - tədqiqat nəticəsində irəli sürülən təkliflərin kommersiya banklarında tətbiqi banklarda mühasibat uçotunun təkmilləşdirilməsinə və informasiya istifadəçilərin ehtiyaclarına uyğun maliyyə hesabatların keyfiyyətinin yüksəldilməsinə əhəmiyyətli təsir edəcəkdir. Eyni zamanda banklarda uçot və hesabatlılıq sisteminin rəqəmsallaşdırılması və şəffaflığının artırılması imkanlarını genişləndirəcəkdir.

Tədqiqatın nəticələri - məqalədə bank sektorunda hesabatlılıq və uçot proseslərinin dəqiqləşdirilməsi və müasir texnoloji tələblərə uyğunlaşdırılmasının zəruriliyi əsaslandırılmış. Hesablar Planında və bir sıra normativ hüquqi aktlarda dəyişikliklərin aparılması üçün əsaslandırılmış təkliflər irəli sürülmüşdür.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - məqalədə bank əməliyyatlarının mahiyyətinə uyğun uçotun və maliyyə hesabatlarının təkmilləşdirilməsini təmin etmək məqsədilə Hesablar Planında yeni hesablar qrupunun əlavə edilməsi və bir sıra normativ hüquq aktlarda dəyişikliklərin aparılması ilk dəfə təklif olunmuşdur.

Açar sözlər: banklarda mühasibat uçotu, banklarda maliyyə hesabatların tərkibi, uçot sisteminin rəqəmsallaşdırılması, Mərkəzi Bank, Hesablar Planı, bank əməliyyatları.

G İ R İ Ş

Ölkəmizdə gedən iqtisadi islahatlar fonunda kommersiya banklarında uçot və maliyyə hesabatlarının yeni tələblərə uyğun təkmilləşdirilməsi tələb olunur. Bu hər şeydən əvvəl onunla izah edilir ki, mövcud maliyyə resurslarının səfərbər edilməsi, respublikamızın iqtisadi inkişafına investisiya yatırılmasına yönəldilməsi və maliyyə resurslarının təyinatı üzrə səmərəli istifadə edil-

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 34-42.

AUDIT 2024, 4 (46), pp. 34-42.

АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 34-42.

məsi iqtisadi inkişafın təminatçısı kimi çıxış edir. Qeyd etmək lazımdır ki, respublikamızda fəaliyyət göstərən banklar və onların fəaliyyətlərində mühasibat uçotunun tətbiqi, maliyyə hesabatlarının tərtibi və təqdimi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 yanvar 2004-cü il tarixli 590 – IIQ nömrəli "Banklar haqqında Qanun"una əsasən nizamlanır. Maliyyə hesabatları ölkəmizdə tətbiq edilən Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartlarına uyğun və bu uçot-hesabat işləri bir qayda olaraq Mərkəzi Bank tərəfindən müvafiq normativ sənədlərlə tənzimlənir. Banklarda aparılan uçot və tərtib edilmiş maliyyə hesabatlarının Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartlarına uyğun təşkil edilməsinə baxmayaraq bank əməliyyatlarının xüsusiyyətlərini özündə ehtiva edən müvafiq standartlar və qaydalarda hələdə müvafiq boşluqlar mövcuddur. Belə ki, beynəlxalq standartlar aktiv əməliyyatların, öhdəliklərin, kapitalın uçotu və digər maliyyə əməliyyatları üzrə hesabatların mahiyyəti və məzmununa uyğun aparılmasına əsas vermir.

Tədqiqatın əsas məzmunu

Banklarda mühasibat uçotunun aparılması bank əməliyyatlarının sadəcə olaraq sənədləşməsinə, əməliyyatların ayrı-ayrı balans elementləri üzrə analitik uçotunun aparılmasını və sintetik hesablar vasitəsilə ikili yazılış tətbiq etməklə tamamlanan bir əməliyyatı özündə ehtiva edir [5].

Bildiyimiz kimi bütün sahələrdə, o cümlədən banklarda da mühasibat uçotunun aparılması, eləcə də maliyyə hesabatlarının tərtibi və təqdimi nəticəsində bu və ya digər sahədə istər maliyyə, istər idarəetmə üçün əsas informasiya bazasını yaradır. Belə ki, mühasibat uçotunda hər bir sosial hadisə və iqtisadi prosesə dair məlumatların hesabat məlumatlarına çevrilməsi üçün xüsusi metod və qaydalardan istifadə olunmalıdır. Bu da öz növbəsində mühasibat uçotu hesabları, ona aid olan ikili yazılış əsasında balans məlumatlarının formalaşması ilə yekunlaşır. Maliyyə Hesabatlarının Beynəlxalq Standartları üzrə mühasibat uçotu hesablarının təsnifatı hesabların aktiv və passiv olmasının dəqiqləşdirilməsinə və xarakteristikasına ehtiyac vardır. Bu hesablar üzrə əməliyyatların məzmununa dair təlimatlara yeni tələblər baxımından dəyişikliklərə ehtiyac vardır. Çünki bank əməliyyatlarının aktivlər və öhdəliklər üzrə uçotu və ya maliyyə hesabatlarının digər elementləri üzrə uçotunun aparılması yalnız bank əməliyyatlarının sənədləşdirilməsi, ayrı-ayrı balans elementlərinin analitik uçotunun aparılması və nəticədə bütün bank əməliyyatlarının sintetik hesabda əks etdirilməsini təmin etmək üçün ikili yazılış tərtib etməklə bitmir.

Hazırda baş verən müasir bank əməliyyatları uçotda dürüst və dolğun uçota alınması üçün uçot elementlərinin məzmununun dəqiqləşdirilməsini, onların düzgün təsnifləşdirilməsini tələb edir. Qəbul etmək lazımdır ki, Mühasibat Hesabatı Standartları bu məsələləri tənzimləyib. Bu tənzimləmənin lazımı səviyyədə olmaması nəticəsində banklarda pul vəsaitləri və onlara bərabər tutulan qiymətli kağızların hərəkəti üzərində nəzarəti səmərəli təşkil etmək mümkün deyil. Bunun üçün mühasibat uçotunda hər bir əməliyyatın nəticəsində əldə edilən məlumatın maliyyə hesabatında öz əksini tapması üçün xüsusi metod və üsullara ehtiyac duyulur. Eyni zamanda bu əməliyyatların aktiv və ya passiv əməliyyat olmasını dəyərləndirmək və dəqiqləşdirmək üçün mühasibat uçotu planı və onun tətbiqinə dair təlimat və digər normativ tənzimləyici sənədlərin tələbləri əsasında aparılır [7].

Məlumdur ki, hesablar planı banklarda əməliyyatlar üzrə uçotun təşkili və maliyyə hesabatlarının formalaşması üçün metodiki və praktiki əsas yaradır. Lakin qəbul etmək lazımdır ki, banklar və xüsusilə kommersiya bankları spesifik bir sahə olmaqla istehsal və digər xidmət

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 34-42.

AUDIT 2024, 4 (46), pp. 34-42.

АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 34-42.

sahələrindən əsaslı sürətdə fərqlənir. Mövcud olan fərqlərdən biri və birincisi onların fəaliyyətinin nəticələri üzrə gündəlik blansın tərtib edilməsidir. Bu balans vasitəsilə bankın öz vəsaitlərinin (kapitalının) və kənardan cəlb edilmiş – dövriyyəyə qatılmış vəsaitlərin (öhdəliklərin) vəziyyəti, eləcə də, bankın sərəncamında olan aktivlərin tərkibi və strukturu operativ qaydada müəyyən olunmalıdır.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, kommərsiya bankının uçot və maliyyə hesabatı balansı və onun tərkibi, eləcə də strukturu tam olaraq Hesablar Planının məzmunu və quruluşu əsasında müəyyən edilmir. Müasir dövrdə maliyyə hesabatlarında, xüsusən balansda əks olunan məlumatlara istifadəçilər tərəfindən yeni tələblər irəli sürülür. İstifadəçilər daha dəqiq, etibarlı və keyfiyyətli məlumatlar tələb edir ki, bu da əsaslandırılmış iqtisadi qərarların qəbuluna imkan yaradılması üçün vacibdir.

Buna görə də balans və digər hesabat formaları yalnız Hesablar Planı əsasında formalaşdırılan məlumatları deyil, həm də istifadəçilərin tələblərinə uyğun məlumatları əks etdirməlidir. Çünki ümumi təyinatlı maliyyə hesabatlarının məqsədi xarici istifadəçilərə xidmət etməkdir. Bununla yanaşı, Hesablar Planının məzmununun və strukturunun tez-tez dəyişdirilməsi ilə bütün istifadəçilərin tələblərinə cavab vermək mümkün deyil.

Sürətli rəqəmsal texnoloji inkişafın tələblərinə uyğun elektronlaşdırılmasına əl bir Hesablar Planı hazırlamaq lazımdır ki, istifadəçilər üçün daha vacib və faydalı məlumatların formalaşdırılması üçün lazım olan bütün hesablarda olan məlumatları əhatə etsin.

Əgər Hesablar Planının məzmunu ya strukturu yuxarıda qeyd olunan baxımdan qiymətləndirilsə, təbii ki bu müasir dövr üçün qənaətbəxş deyil və müvafiq aktiv növlərinin, kapitalın, öhdəliklərin mövcudluğu və hərəkəti haqqında, eləcə də müxtəlif aktiv və passiv bank əməliyyatları barədə məlumatların formalaşdırılması üçün kifayət qədər məlumatı özündə ehtiva etmir. Bununla yanaşı, mövcud Hesablar Planında lazımsız hesablarda da mövcuddur. Bunun üçün Azərbaycan Mərkəzi Bankı tərəfindən hazırlanmış bank sektorunda uçotun aparılması üçün mövcud Hesablar Planını, eləcə də uçotun aparılması qaydalarına və təlimatlarına nəzər salmaq kifayətdir. Məlumdur ki, mövcud Hesablar Planı aşağıdakı kimi hesab bölmələrindən ibarətdir:

- Aktivlər;
- Passivlər (öhdəliklər);
- Kapital;
- Mənfəət və zərərlər [2].

Adətən, mühasibat uçotu sistemində passivlər yalnız öhdəlikləri deyil, həm də kapitalı əhatə edir. Buna görə də düşünürük ki, Hesablar Planında "passivlər" sözü "öhdəliklər" sözü ilə əvəz edilməlidir. Bundan əlavə, mənfəət və zərərlər gəlir və xərclərin müqayisəsi nəticəsində yaranır, yəni mənfəət və zərərlər növbəti mərhələdir, çünki mənfəət və zərər gəlir və xərclər əsasında formalaşır. Buna görə də Hesablar Planında "mənfəət və zərərlər" anlayışı "gəlirlər və xərclər" anlayışlarından sonra gəlməlidir.

Fikrimizcə, banklarda hesablarda planının aşağıdakı ardıcılıqla təsnifləşdirilməsi məqsəduyğun olardı:

1. Aktivləri uçota alan hesablarda;
2. Kapitalı uçota alan hesablarda;

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 34-42.

AUDIT 2024, 4 (46), pp. 34-42.

АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 34-42.

3. Öhdəlikləri uçota alan hesablar;
4. Gəlir və xərcləri uçota alan hesablar;
5. Maliyyə nəticələrini (mənfəət/zərər) uçota alan hesablar;
6. Balansdankənar hesablar.

Məlumdur ki, bank sistemində Hesablar Planı likvidlik və müddət baxımından iqtisadi cəhətdən eyni əlamətlərə malik hesabların qruplaşdırılması prinsipinə əsaslanır. Bu prinsipə görə, Hesablar Planında aktivləri uçota alan hesablar azalan likvidlik sırasına görə düzülməlidir. Lakin mövcud Hesablar Planı bu prinsipi tam şəkildə təmin edə bilmir. Nağd vəsaitlər, digər ödəniş vasitələri, qızıl və digər qiymətli metalların uçotuna aid hesablar yerləşdirildikdən sonra, qısamüddətli və uzunmüddətli kreditlər üzrə hesablar təşkilatlara, müəssisələrə, bələdiyyələrə və dövlət müəssisələrinə verilmiş kreditlər üzrə hesablar yerləşdirilir.

Sonrakı sırada borc qiymətli kağızlara qoyulan investisiyaların uçotu üçün hesablar və ticarət məqsədli qiymətli kağızların uçotuna aid hesablar yerləşdirilir, bundan sonra isə yenidən maliyyə sektoruna, fiziki şəxslərə və özəl müəssisələrə verilmiş qısamüddətli və uzunmüddətli depozitlər, kreditlər və avansların uçotu üçün hesablar gəlir. Ardınca gecikmiş kreditlər və avansların uçotu, eləcə də bankların digər maliyyə və qeyri-maliyyə sektorlarına aid müəssisə və təşkilatların nizamnamə kapitalına yatırımları üzrə hesablar yerləşdirilir.

Sonrakı hesablar bunlardır: beynəlxalq maliyyə institutları, büdcə və digər təşkilatlarla hesablaşmaların uçotu; digər qısamüddətli və uzunmüddətli kreditlərin uçotu; faizlər və dividendlər formasında olan debitor borclarının uçotu; digər aktivlərin uçotu; dövlətlərarası hesablaşmaların uçotu; filiallararası hesablaşmaların uçotu; əsas vəsaitlərin və qeyri-maddi aktivlərin uçotu.

Eyni iqtisadi məzmun və formaya malik aktivlərin uçotu üçün müxtəlif qruplarda hesablar nəzərdə tutulmuşdur və bu hesablar Hesablar Planının müxtəlif hissələrində yerləşdirilmişdir. Verilmiş kreditlər və avanslar üzrə gecikmiş debitor borcları, məsələn, alınacaq faizlər və dividendlərdən daha likvid hesab edilə bilməz. Qısamüddətli və uzunmüddətli kreditlər də müddət və tələb oluna bilmə əlamətinə görə təsnifləşdirilməyib. Bununla belə, Hesablar Planında verilmiş kreditlər və avanslar üzrə gecikmiş borcların uçotu üçün 19-cü qrup hesablar, alınacaq faizlər və dividendlər üçün isə 24-cü qrup hesablar ayrılmışdır. Verilmiş kreditlər və avanslar üzrə qısamüddətli faizlərin uçotu üçün isə ümumiyyətlə hesablar nəzərdə tutulmuşdur. Maliyyə investisiyalarını uçota alan hesablar isə müxtəlif siniflərdə yerləşdirilib.

Debitor borclar, kreditlər və avanslardan fərqli olaraq, müddət əlamətinə görə təsnifləşdirilməyib. Eyni vəziyyət investisiyalar üçün də keçərlidir. Ümumilikdə, aktivlər üzrə Hesablar Planının strukturunun qısa təsviri göstərir ki, bank sistemi üçün ümumi olan aktivlərin azalan likvidlik prinsipi Hesablar Planının tərtibində tam şəkildə təmin edilməyib.

Əlbəttə, bu məsələ bir qədər mübahisəli olsada Maliyyə Hesabatlarının Təqdimatı haqqında BMHS 1-in 55-ci paragrafına istinad edərək, maliyyə təşkilatları kimi bəzi təşkilatların "... bəzi aktivləri və öhdəlikləri qısa və uzunmüddətli olaraq bölmək və digərlərini isə likvidlik qaydasına əsasən təqdim etmək icazəsi olduğu" ifadəsini misal göstərə bilərik [7].

Bu müddəa bizim aktivlərin azalan likvidlik əsasında uçot hesablarının yerləşdirilməsi və ya təsnifatının yanlışlığı barədə fikrimizi təsdiq edir. Aktivlərin azalan likvidlik dərəcəsinə görə təsnifat prinsiplərinin tam təmin edilməməsi balansın tərtibi zamanı çətinliklər yaradır, eyni

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 34-42.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 34-42.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 34-42.

aktivlərin tərkibini və strukturunu müəyyənləşdirmək üçün əlavə seçim və məlumatların yenidən qruplaşdırılmasını tələb edir.

Araşdırmalar göstərir ki, kommersiya bankının aktivlərinin mövcudluğu və hərəkəti haqqında məlumatları qarışıq əsasda - yəni qısa və uzunmüddətli təsnifatla yanaşı, azalan likvidlik dərəcəsinə görə uçot aparmaq üçün mövcud Hesablar Planında yenidən qruplaşdırma aparmaq lazımdır. Bütün bunlarla yanaşı müasir şəraitdə bank ödəniş əməliyyatlarının elektronlaşdırılması (rəqəmsallaşdırılması) banklarda muhasibat uçotunun təşkili ilə əlaqədar hesablar planında müvafiq dəyişikliklər edilməsinə ehtiyac vardır.

Məlum olduğu kimi, "Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun (bundan sonra - Qanun) tələblərindən irəli gələrək ölkədə fəaliyyət göstərən bank olmayan ödəniş xidməti təchizatçıları üzərində tənzimləmə və nəzarət çərçivəsi formalaşdırılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı (AMB) tərəfindən elektron pul təşkilatlarının və ödəniş təşkilatlarının fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması istiqamətində fəaliyyəti davam etdirilir.

Bəzi normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi üzrə tətbiqi xarakterli təkliflər

Elektron pul təşkilatı və ödəniş təşkilatlarının banklarda açdıqları ödəniş hesablarının eyniləşdirilməsi, ödəniş xidməti istifadəçilərinin pul vasaitlərinin təhlükəsizliyinin qanunvericiliyin tələblərindən irəli gələrək qorunmasına nəzarətin təmini, habelə banklarla aparılan hesablaşmalarda uçotun effektiv formada təşkili məqsədilə "Azərbaycan Respublikasının bank sistemi üçün Hesablar Planı və onun tətbiqinə dair Metodiki Göstərişlər" in 35-ci (Maliyyə sektoru qarşısında öhdəliklər) və 43-cü (digər əməliyyatlar) qruplarına aşağıdakı hesabların əlavə edilməsi təklif olunur:

35-ci qrup üzrə:

3565 rezident və qeyri-rezident ödəniş təşkilatları (milli valyuta)

35650 cari hesablar

3566 - rezident və qeyri-rezident ödəniş təşkilatları (xarici valyuta)

35680 cari hesablar

3567- rezident və qeyri-rezident elektron pul təşkilatları (milli valyuta)

35670 - cari hesablar

3568- rezident və qeyri-rezident elektron pul təşkilatları (xarici valyuta)

35680 - cari hesablar

43-cü qrup üzrə:

4334 - elektron pul və onunla bağlı əməliyyatlar üzrə (milli valyutada) – Qanun ilə

3.1.5 xidmətinin uçotu məqsədilə

43340- elektron pul və onunla bağlı əməliyyatlar üzrə

4335- elektron pul və onunla bağlı əməliyyatlar üzrə (xarici valyutada)

43350- elektron pul və onunla bağlı əməliyyatlar üzrə

4336 – ödəniş təşkilatlarının və elektron pul təşkilatlarının ödəniş əməliyyatları üzrə (milli valyutada) - digər ödəniş xidmətlərinin uçotu məqsədilə

43360 - ödəniş təşkilatlarının və elektron pul təşkilatlarının ödəniş əməliyyatların

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 34-42.

AUDIT 2024, 4 (46), pp. 34-42.

АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 34-42.

4337- ödəniş təşkilatlarının və elektron pul təşkilatlarının ödəniş əməliyyatları üzrə (xarici valyutada)

43370 – ödəniş təşkilatlarının və elektron pul təşkilatlarının ödəniş əməliyyatları üzrə.

Qeyd edilən təkliflərlə yanaşı onuda nəzərə almaq lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kredit təşkilatlarında mühasibat uçotunun aparılması Qaydalarına müvafiq əlavələrin də edilməsinə ehtiyac vardır. Məsələn:

Maddə 4.5 (abzas 2) - Burada **bankdaxili hesabların** (müşəri hesabları istisna) açılması barədə qeydin olması təklif olunur. Çünki müşəri hesablarının açılması barədə ərizələr birbaşa Müşəri Xidməti bölməsinə təqdim edilir və hesabın açılması onlar tərəfindən rəsmiləşdirilir.

Bundan başqa həmin abzasda hesabların açılması barədə struktur bölmə və filiallar tərəfindən məlumatların həm elektron poçt, həm də kağız daşıyıcısında mühasibatlığa təqdim edilməsi qeyd edilib. Düşünürük ki, hesabların açılması barədə məlumatlar yalnız elektron qaydada (bankdaxili sənəd dövriyyəsi proqramı vasitəsilə) təqdim edilməsi ilə məhdudlaşdırılması kifayət hesab edilməməlidir [4].

Məsələn, 4.12-ci maddədə müşəri hesabları üzrə çıxarışların müşərilərə təqdim olunması barədə məlumatların qeyd edilməsi əksini tapmışdır. Lakin burada müşərilərin yalnız banka gəlməklə çıxarışların alınmasını əks etdirən proses izah olunur. Bildiyimiz kimi, hal-hazırda əksər banklarda "İnternet banking" geniş istifadə edilir və müşərilər banka gəlmədən hesabdan çıxarışları xüsusi qaydada müdafiə olunmuş internet Banking vasitəsi ilə də ala bilərlər. Yaxşı olardı ki, çıxarışların Internet Banking vasitəsi ilə də alınmasının mümkünlüyü barədə qeydlər əlavə olunsun [4].

Sözü gedən qaydanın 4.15 və 4.16-cı maddələrində qeyd edilib ki, şəxsi hesablardan çıxarışlar üzrə məlumatlar Avtomatlaşdırılmış Bank Sistemindən (ABİS) çap edilərək kağız və elektron daşıyıcılarda saxlanılır. Müşəri əməliyyatları üzrə gündəlik keçən dövriyyələr və əməliyyat həcmələrinin böyük olmasını nəzərə alaraq yaxşı olardı ki, bu məlumatların yalnız ABİS-də (ən azı iki müxtəlif informasiya daşıyıcılarında, həmçinin ehtiyat serverində dublikat olunmaqla) saxlanılması ilə məhdudlaşdırılsın.

Bir qayda olaraq müşəri hesablarında olan düzəlişlərə Müşəri Xidmətlərinin əlavə nəzarət funksiyası həvalə edilmiş müvafiq işçisi tərəfindən nəzarət edilməsi proses baxımından daha effektiv və operativ ola bilər. Yuxarıda qeyd olunan qaydaların 7.5-ci maddəsinin 2-ci abzası ilə bu funksiya Baş Mühasibə həvalə edilir. Düşünürəm ki, bu maddəyə düzəliş edilərək Baş Mühasibi bu öhdəlik məsuliyyətindən azad etmək düzgün olardı.

Maddə 9.2- burada "Əməliyyat günü hesab olunmayan vaxtda sənədlər banka bilavasitə front ofis və ya bunun üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi qutular vasitəsilə ötürülə bilər" cümləsi "Əməliyyat günü hesab olunmayan vaxtda sənədlər banka bilavasitə front-ofis və ya xüsusi qaydada müdafiə olunan internet banking üzərindən ötürülə bilər" cümləsi ilə əvəz edilməsini məqsədmüvafiq saymaq olar [4].

Yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı onuda qeyd etmək lazımdır ki, "Bank sistemində icarə əməliyyatları üzrə uçot qaydaları" - bildiyimiz kimi IFRS 16-da edilən son dəyişikliyə görə əməliyyat icarəsinin uçotuna fərqli yanaşma tətbiq olunur. Bununla əlaqədar olaraq bu qaydalara müvafiq düzəliş edilməsinə ehtiyac vardır. Eyni zamanda, "Aktivlərin təsnifləşdirilməsi və mümkün

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 34-42.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 34-42.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 34-42.

zərərlərin ödənilməsi üçün xüsusi ehtiyatların yaradılması Qaydası”nada müvafiq düzəliş edilməsinə ehtiyac vardır. Bildiyimiz kimi IFRS ilə yerli uçot arasında olan ən böyük fərqlərdən biri aktivlərin təsnifləşdirilməsidir. Bu, IFRS 9 standartının yanaşması ilə MB-in qaydası ilə olan yanaşmanın fərqli olmasından yaranır və nəticədə ehtiyatların hesablanmasında əhəmiyyətli fərqlərin yaranmasına səbəb olur.

Y E K U N

Kommersiya banklarında uçot və maliyyə hesabatlarının təkmilləşdirilməsi ölkənin maliyyə bank sisteminin və bütövlükdə iqtisadi inkişafına mühüm töhfə verə bilər. Tədqiqat nəticəsində məlum olur ki, banklarda mühasibat uçotu və maliyyə hesabatlarının Beynəlxalq Standartlara uyğunlaşdırılmasına baxmayaraq, mövcud uçot sistemində bir sıra boşluqlar qalmaqdadır. Bu isə öz növbəsində bankların aktiv və passiv əməliyyatları və onların nəticələrinin mahiyyətinə uyğun uçotu, maliyyə hesabatlarının strukturu və məzmununu eyni zamanda qərar qəbul edənlər üçün bank əməliyyatlarının analitik təhlili ilə bağlı müəyyən çatışmazlıqlar mövcuddur.

Bütövlükdə bank sektorunda hesabatlılıq və uçot proseslərinin dəqiqləşdirilməsi və müasir tələblərə xüsusəndə elektron bankçılığın tələblərinə uyğunlaşdırılması vacibdir. Bu məqsədlə, elektron ödəniş xidmətləri və müasir bank əməliyyatlarının xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla Hesablar Planında və bir sıra normativ hüquqi aktlarda müəyyən dəyişikliklər edilməli, banklarda maliyyə məlumatlarının daha şəffaf və etibarlı şəkildə təqdim edilməsi üçün istifadəçilərin tələblərinə uyğun olaraq hesabat formalarının strukturunda dəyişikliklər edilməlidir.

Ümumiyyətlə, kommersiya banklarının uçot və hesabat sistemlərinin müasir iqtisadi tələblərə uyğunlaşdırılması və beynəlxalq standartlarla uyğunluğunun artırılması, ölkənin maliyyə sektorunun daha effektiv və şəffaf idarə olunmasına töhfə verəcəkdir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının «Banklar haqqında» Qanunu - <https://e-qanun.az/framework/5825>
2. Azərbaycan Respublikasının bank sistemi üçün Hesablar Planı və onun tətbiqinə dair Metodiki Göstərişlər Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı Qərar № 32, 25 dekabr 2012-ci il.
2. Mühasibat uçotu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu Bakı şəhəri, 29 iyun 2004-cü il.
3. Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən kredit təşkilatlarında mühasibat uçotunun aparılması Qaydaları. Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi “11” noyabr 2005-ci il.
4. M.M.Bağirov. Banklar və bank əməliyyatları (Ali məktəblər üçün dərslik). Bakı, “Nurlan”, 2003, 512 s.
5. Рожкова О.В. Международные стандарты бухгалтерского учета и финансовой отчетности. Учебное пособие для вузов. Издание второе, переработанное и дополненное/О.В.Рожкова – М.: Издательство «Экзамен», 2003, 256 с.
6. <https://maliyye.gov.az/static/13/muhasibat-ucotu>

*Rauf Aflatun Nuriyev,
Ph.D. Student,
Baku Business University,
E-mail: rauf.nuriyev.1997@mail.ru
© R.A. Nuriyev, 2024*

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING IN COMMERCIAL BANKS

A B S T R A C T

The purpose of the research is to examine the existing methodological foundations of the accounting system and the preparation and presentation of financial statements in commercial banks, to theoretically justify the necessity of their improvement, and to propose practical recommendations for eliminating existing gaps in this field.

The methodology of the research – the study employs a systematic approach, logical generalization, and analysis methods.

The practical importance of the research – the implementation of the proposals put forward as a result of the study in commercial banks will significantly contribute to the improvement of accounting practices and enhance the quality of financial statements in line with the needs of information users. At the same time, it will expand opportunities for the digitalization and transparency of the accounting and reporting system in banks.

The results of the research – the article substantiates the necessity of refining reporting and accounting processes in the banking sector and aligning them with modern technological requirements. Justified proposals for modifications to the Chart of Accounts and several regulatory legal acts have been presented.

The originality and scientific novelty of the research – the article introduces, for the first time, a proposal to add a new group of accounts to the Chart of Accounts and make amendments to certain regulatory legal acts to ensure the improvement of accounting and financial reporting in line with the nature of banking operations.

Keywords: accounting in banks, composition of financial statements in banks, digitalization of the accounting system, Central Bank, Chart of Accounts, banking operations.

AUDIT 2024, 4 (46), səh. 34-42.
AUDIT 2024, 4 (46), pp. 34-42.
АУДИТ 2024, 4 (46), стр. 34-42.

Нуриев Рауф Афлатун оглы,
докторант,
Бакинский Университет Бизнеса,
E-mail: rauf.nuriyev.1997@mail.ru
© Нуриев Р.А., 2024

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА И ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ

Р Е З Ю М Е

Цель исследования – изучить существующие методологические основы системы учета, а также составления и представления финансовой отчетности в коммерческих банках, теоретически обосновать необходимость их совершенствования и предложить прикладные рекомендации по устранению существующих пробелов в данной области.

Методология исследования – в исследовательской работе использованы системный подход, логическое обобщение и методы анализа.

Практическая значимость исследования – внедрение предложений, выдвинутых в ходе исследования, в коммерческих банках окажет значительное влияние на совершенствование бухгалтерского учета и повышение качества финансовой отчетности в соответствии с потребностями пользователей информации. В то же время это расширит возможности цифровизации и повышения прозрачности системы учета и отчетности в банках.

Результаты исследования – в статье обоснована необходимость уточнения процессов отчетности и учета в банковском секторе и их приведения в соответствие с современными технологическими требованиями. Представлены обоснованные предложения по внесению изменений в План счетов и ряд нормативно-правовых актов.

Оригинальность и научная новизна исследования – в статье впервые предложено дополнение Плана счетов новой группой счетов, а также внесение изменений в ряд нормативно-правовых актов с целью совершенствования учета и финансовой отчетности в соответствии с характером банковских операций.

Ключевые слова: бухгалтерский учет в банках, состав финансовой отчетности в банках, цифровизация системы учета, Центральный банк, План счетов, банковские операции.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
16.10.2024
Təkrar işlənməyə göndərilmişdir:
20.11.2024
Çapa qəbul olunmuşdur: 02.12.2024

Дата поступления статьи в редакцию: 16.10.2024
Отправлено на повторную обработку:
20.11.2024
Принято к печати: 02.12.2024

The date of the admission of the article to the editorial office: 16.10.2024
Send for reprocessing: 20.11.2024
Accepted for publication: 02.12.2024